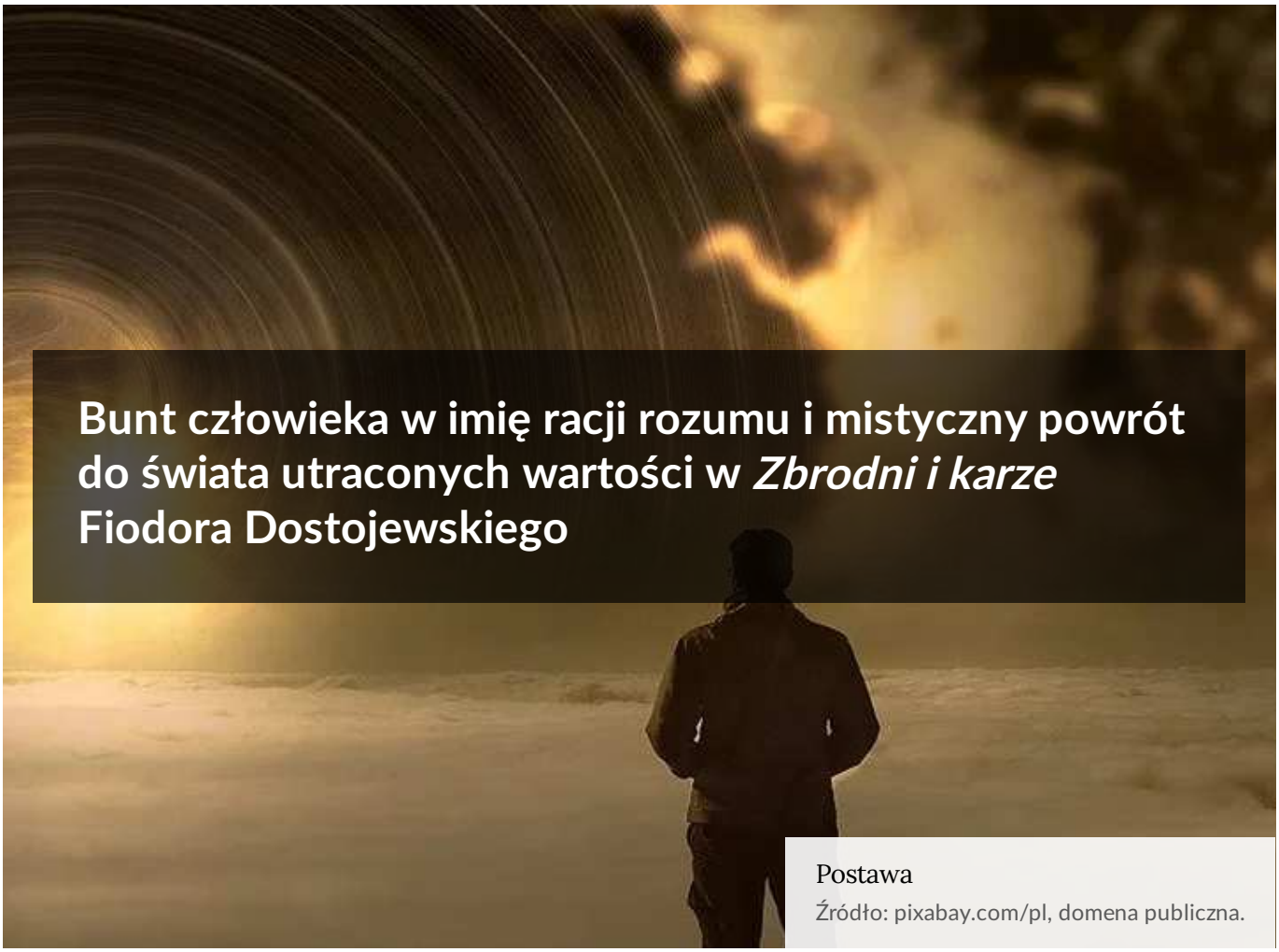

Bunt człowieka w imię racji rozumu i mistyczny powrót do świata utraconych wartości w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Mapa myśli
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Cytat za: za: B. Urbankowskim, *Dostojewski – dramat humanizmów*, Warszawa 1978.
- Źródło: Cezary Marcinkiewicz, *"Przeklęte problemy" F. Dostojewskiego i jego wizja XXI wieku: na podstawie "Zbrodni i kary"*, „Prace Naukowe. Pedagogika” 2002, s. 200–201.
- Źródło: Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1992, s. 498–499.

Bunt człowieka w imię racji rozumu i mistyczny powrót do świata utraconych wartości w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego

Postawa

Źródło: pixabay.com/pl, domena publiczna.

Jednym z obszarów fabularnych powieści *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego są majaki senne głównego bohatera – Rodiona Raskolnikowa. W tej onirycznej wizji odnaleźć można uniwersalne prawdy o sumieniu, największe trwogi społeczne, w tym obawy i przewidywania co do przyszłości. Nie stanowią one jednoznacznej odpowiedzi na najważniejsze pytanie stawiane powieści, czyli o motywację dokonanej przez Raskolnikowa zbrodni, ale na pewno dostarczają wielu wskazówek interpretacyjnych.

Twoje cele

- Poznasz konteksty interpretacyjne dla fragmentu *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego.
- Prześledzisz historię Raskolnikowa oraz dokonasz interpretacji dręczących go majaków.
- Wskażesz możliwe motywacje głównego bohatera *Zbrodni i kary*.
- Wyjaśnisz, jaka wizja świata ujawniła się w opisie snu Raskolnikowa.

Przeczytaj

Wizje z Epilogu *Zbrodni i kary* autorstwa Fiodora Dostojewskiego można potraktować jako syntezę tragicznego buntu bohatera, który, w imię fałszywej idei, uzurpował sobie prawo do łamania zasad moralnych. Powrót do świata utraconych wartości nastąpił poprzez cierpienie, dramatyczną walkę z sobą, mistyczny wstrząs. W wypadku Raskolnikowa po chorobie, snach, majakach było to nagłe, niespodziewane uświadomienie sobie miłości do Soni. W ten sposób bohater zyskał poznanie własnego wnętrza.

Fiodor Dostojewski

Zbrodnia i kara

Rodion Raskolnikov

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przeleżał w szpitalu cały koniec postu i Wielki Tydzień. Będąc już na wyzdrowieniu, poprzypominał sobie swoje sny z czasów gorączki i maligny. Zdawało mu się w chorobie, w majaczeniu, że cały świat skazany jest na pastwę jakiejś strasznej, niesłychanej i niewidzianej

morowej zarazy, ciągnącej z głębi Azji na Europę. Zginąć mają wszyscy oprócz kilku nader nielicznych wybrańców. Pojawiły się jakieś nowe złośliwe drobnoustroje, które się zagnieżdżały w ciałach ludzi. Lecz były to duchy obdarzone rozumem i wolą. Ludzie, którzy je przyjęli w siebie, natychmiast dostawali obłędu i opętania. Ale nigdy, nigdy ludzie nie poczytywali siebie za tak mądrych i niezachwianych w prawdzie, za jakich uważali siebie ci zarażeni. Nigdy nie mieli swych wyroków, swych wniosków naukowych, swych przekonań moralnych i wierzeń za tak niezbite. Całe osiedla, całe miasta i ludy ulegały zarazie i wariowały. Wszyscy byli w rozterce i nie pojmowali się nawzajem, każdy sądził, że w nim jednym tkwi prawda, i dręczył się, patrząc na innych, bił się w piersi, płakał i załamywał ręce. Nie wiedzieli, kogo i jak sądzić, nie umieli uzgodnić, co należy uważać za zło, a co za dobro. Nie wiedzieli, kogo oskarżyć, kogo usprawiedliwić. Ludzie zabijali jeden drugiego w jakiejś niedorzecznej złości. Ruszali jedni na drugich całymi zastępami, ale te zastępy już w czasie wyprawy zaczynały nagle szarpać się same, szeregi szły w rozsypkę, rzucali się na siebie wzajem, kłuli bagnetami, wyrzynali, gryźli i pożerali jedni drugich. Po miastach całymi dniami bito w dzwony: zwoływano wszystkich, ale kto wzywa i po co – tego nikt nie wiedział, i wszyscy byli w trwodze. Porzucono najzwyklejsze rzemiosła, gdyż każdy proponował nowe pomysły, własne poprawki – i nie umiano się pogodzić. Ustała uprawa roli. Tu i ówdzie ludzie zbijali się w kupy, postanawiali coś razem, przysięgali, że się nie rozstaną – ale natychmiast rozpoczynali coś zupełnie innego niż sami przed chwilą zamierzali, odzywały się wzajemne oskarżenia, wywiązywały bójki i rzezie. Wybuchały pożary, rozsrożył się głód. Ginęli wszyscy i wszystko. Choroba potęgowała się i zagarniała coraz to nowe obszary. Na całym świecie mogło ocaleć zaledwie kilku ludzi; ci byli czyści, wybrani, przeznaczeni do tego, by zapoczątkować nowy

rodzaj ludzki i nowe życie, oczyścić i odświeżyć ziemię, ale nikt i nigdzie ludzi tych nie widział, nikt nie słyszał ich słów i głosów.

Źródło: Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1992, s. 498–499.

W oparciu o ten ważny fragment powieści Dostojewskiego kluczowe staje się pytanie o znaczenie wizji Rodiona Raskolnikowa w kontekście najważniejszego wątku utworu, czyli zbrodni. Czy w tej onirycznie przedstawionej metaforze odnaleźć można motywację głównego bohatera? Czy studium jednostkowej zbrodni to także studium kondycji moralnej społeczeństwa? Jak pisze Cezary Marcinkiewicz:

Cezary Marcinkiewicz

"Przeklęte problemy" F. Dostojewskiego i jego wizja XXI wieku: na podstawie "Zbrodni i kary"

Bohater Dostojewskiego już nie potrafił żyć ze świadomością zbrodni, jako ostatecznej konsekwencji swojego buntu. Konflikt Raskolnikowa ze światem, z Sonią, polega właśnie na tym, że Rodion jako „zbłąkany filozof' odsunął się od ludzi, a dusza jego stała się jak pusty i „umieciony dom", który' powinien w zasadzie ulec zniszczeniu. Taki logiczny koniec byłby dla Raskolnikowa koniecznością i konsekwencją jego zasad, dlatego też w jednej z trzech zupełnie różnych wersji zakończenia powieści bohater popełnia samobójstwo. Ponieważ jednak ówczesne czasy wymagały od Dostojewskiego „prawosławnej idei" zakończenia powieści, autor powieści *Zbrodnia i kara*, która musi zwyciężyć, w „umieciony dom" Raskolnikowa wprowadza nie demony, lecz Boga miłości, Chrystusa. Lecz droga jego była daleka – [...] męczyły go wizje „zbłąkanego filozofa": majaczyło mu się w gorączce, że cały świat ma paść ofiarą jakiejś strasznej, niesłychanej i niewidzialnej morowej zarazy, idącej na Europę z głębi Azji. Wszyscy, prócz nielicznych wybrańców, mieli zginąć. Pojawiły się nowe bakcyle, mikroskopijne istoty, zagnieżdżające się w ciele ludzkim. Były to duchy obdarzone wolą

i rozumem. Ludzie, przez nie zarażeni, natychmiast wpadali w obłęd i szaleństwo. Ale nigdy, przenigdy ludzie nie uważali się za tak mądrych i nieomylnych, za jakich uważali siebie ci zarażeni. Wierzyli w niewzruszoność swoich sądów, swoich wywodów naukowych, swoich zasad moralnych i wierzeń religijnych. Zarażały się całe wsie, miasta i narody wpadały w obłęd. Wszyscy byli przerażeni i nie rozumieli się nawzajem, każdy myślał, że tylko on posiadł prawdę, i cierpiał, patrząc na innych, bił się w piersi, płakał i załamywał ręce. Nie wiedziano, kogo i jak osądzić, nie można było ustalić, co jest dobrem, a co złem. Nie wiedziano, kogo uniewinnić, a kogo potępić. Ludzie w beznadziejnej złości mordowali się wzajemnie. Tworzyli przeciwko sobie cale armie, lecz armie te, zanim jeszcze doszło do starcia, nagle wszczynały walkę wewnętrzną. Szeregi się rozpraszały, wojownicy rzucali się na siebie, bili się i mordowali, gryźli i pożerali się wzajemnie. W miastach przez całe dnie dzwony biły na alarm: zwoływano wszystkich, ale nikt nie wiedział, kto i po co zwołuje, i wszyscy byli w trwodze. Jednak wizję tę Rodion Raskolnikow przeżywał już jako rekonwalescent w słoneczny dzień na łonie przepięknej syberyjskiej przyrody.

Źródło: Cezary Marcinkiewicz, *"Przeklęte problemy" F. Dostojewskiego i jego wizja XXI wieku: na podstawie "Zbrodni i kary"*, „Prace Naukowe. Pedagogika" 2002, s. 200–201.

Słownik

maligna

(łac. *maligna* (*febris*) – złośliwa (gorączka) – wysoka gorączka z zaburzeniami świadomości i majaczeniem

moralność

(łac. *moralis* – dotyczący obyczajów) zespół ocen, norm i zasad określających zakres poglądów i zachowań uważanych za właściwe; całokształt zachowań

i postaw jednostki lub grupy, oceniany według jakiegoś społecznie funkcjonującego systemu ocen i norm moralnych

oniryzm

(gr. *óneiros* – sen) – sposób przedstawienia rzeczywistości na wzór snu; występuje w literaturze, sztukach plastycznych, muzyce; oniryzm w swej programowej postaci, określanej mianem poetyki snu, nawiązuje do wizji sennych, przywidzeń, omamów wzrokowych, posługuje się charakterystycznymi metodami i technikami artystycznymi właściwymi dla konstrukcji snu czy marzeń sennych; literatura oniryczna wykorzystuje sen jako temat, motyw lub zasadę kompozycyjną

Mapa myśli

Polecenie 1
Zapoznaj się z poniższą mapą myśli. Na podstawie fragmentu *Zbrodni i kary* w sekcji Przeczytaj, a także poniższej mapy napisz krótką notatkę o symbolice sennej wizji Raskolnikowa.

Polecenie 2
Odwołując się do poznanej w mapie myśli etymologii nazwiska głównego bohatera powieści, opisz, jak jej symbolika przejawia się w utworze.

Analiza fragmentu *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Słownik

aksjologia

(gr. *áksios* – godny, cenny i *lógos* – słowo) nauka o wartościach i o kryteriach wartościowania; też: konkretny system wartości

Sprawdź się

Teksty do ćwiczeń

Fiodor Dostojewski

Zbrodnia i kara

Przeleżał w szpitalu cały koniec postu i Wielki Tydzień. Będąc już na wyzdrowieniu, poprzypominał sobie swoje sny z czasów gorączki i maligny. Zdawało mu się w chorobie, w majaczeniu, że cały świat skazany jest na pastwę jakiejś strasznej, niesłychanej i niewidzianej morowej zarazy, ciągnącej z głębi Azji na Europę. Zginąć mają wszyscy oprócz kilku nader nielicznych wybrańców. Pojawiły się jakieś nowe złośliwe drobnoustroje, które się zagnieżdżały w ciałach ludzi. Lecz były to duchy obdarzone rozumem i wolą. Ludzie, którzy je przyjęli w siebie, natychmiast dostawali obłędu i opętania. Ale nigdy, nigdy ludzie nie poczytywali siebie za tak mądrych i niezachwianych w prawdzie, za jakich uważali siebie ci zarażeni. Nigdy nie mieli swych wyroków, swych wniosków naukowych, swych przekonań moralnych i wierzeń za tak niezbite. Całe osiedla, całe miasta i ludy ulegały zarazie i wariowały. Wszyscy byli w rozterce i nie pojmowali się nawzajem, każdy sądził, że w nim jednym tkwi prawda, i dręczył się, patrząc na innych, bił się w piersi, płakał i załamywał ręce. Nie wiedzieli, kogo i jak sądzić, nie umieli uzgodnić, co należy uważać za zło, a co za dobro. Nie wiedzieli, kogo oskarżyć, kogo usprawiedliwić. Ludzie zabijali jeden drugiego w jakiejś niedorzecznej złości. Ruszali jedni na drugich całymi zastępami, ale te zastępy już w czasie wyprawy zaczynały nagle szarpać się same, szeregi szły w rozsypkę, rzucali się na siebie wzajem, kłuli bagnetami, wyrzynali, gryźli i pożerali jedni drugich. Po miastach całymi dniami bito w dzwony:

zwoływano wszystkich, ale kto wzywa i po co – tego nikt nie wiedział, i wszyscy byli w trwodze. Porzucono najzwyklejsze rzemiosła, gdyż każdy proponował nowe pomysły, własne poprawki – i nie umiano się pogodzić. Ustała uprawa roli. Tu i ówdzie ludzie zbijali się w kupy, postanawiali coś razem, przysięgali, że się nie rozstaną – ale natychmiast rozpoczynali coś zupełnie innego niż sami przed chwilą zamierzali, odzywały się wzajemne oskarżenia, wywiązywały bójki i rzezie. Wybuchały pożary, rozsrożył się głód. Ginęli wszyscy i wszystko. Choroba potęgowała się i zagarniała coraz to nowe obszary. Na całym świecie mogło ocaleć zaledwie kilku ludzi; ci byli czyści, wybrani, przeznaczeni do tego, by zapoczątkować nowy rodzaj ludzki i nowe życie, oczyścić i odświeżyć ziemię, ale nikt i nigdzie ludzi tych nie widział, nikt nie słyszał ich słów i głosów.

Źródło: Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*, Warszawa 1992, s. 498–499.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na podstawie powyższego fragmentu scharakteryzuj świat i ludzi ze snu Rodiona.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Nazwij funkcje, jakie pełnią przywołane sny Rodiona Raskolnikowa w powieści *Zbrodnia i kara* Fiodora Dostojewskiego.

Ćwiczenie 5

Opisz, jakie są okoliczności wizji sennych Raskolnikowa. W jakiej sytuacji ich doświadcza?

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, co oznacza imię głównego bohatera i jakie ma znaczenie w kontekście wymowy powieści.

Ćwiczenie 7

Podaj, jakie znaczenie mają senne wizje bohatera dla rozwoju akcji powieści.

Ćwiczenie 8

Określ rolę przedstawionej w Epilogu sceny w kreacji bohatera w kontekście całego utworu. Sformułuj ogólny wniosek.

Praca domowa

1. Na podstawie przeanalizowanych fragmentów *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego oraz odwołań do całości tego utworu rozważ, czy sen służy oderwaniu od rzeczywistości, czy jest tylko jej specyficzną formą.
2. Wzorując się na e-materiale dotyczącym snu Rodiona Raskolnikowa, przeanalizuj sny Arkadego Swidrygajłowa (innego bohatera powieści Fiodora Dostojewskiego).
3. Zredaguj argument uzasadniający, że twoja praca związana z analizą snu Rodiona Raskolnikowa przyniosła odpowiedź na jedno z pytań, postawionych na początku lekcji.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Bunt człowieka w imię racji rozumu i mistyczny powrót do świata utraconych wartości w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945-1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos, groteskę; określa ich funkcje w tekście oraz rozumie wartościujący charakter;

8) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz ich związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi;

9) rozpoznaje w utworze i interpretuje sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej;

13) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie propozycji interpretacyjnej;

14) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

Lektura obowiązkowa

1. Utwory literackie poznawane w całości

7) Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- pozna konteksty interpretacyjne dla fragmentu *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego;
- prześledzi historię Raskolnikowa oraz dokona interpretacji dręczących go majaków;

- wskaże możliwe motywacje głównego bohatera *Zbrodni i kary*;
- wyjaśni, jaka wizja świata ujawniła się w opisie snu Raskolnikowa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Bunt człowieka w imię racji rozumu i mistyczny powrót do świata utraconych wartości w *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego". Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj" i następnie rozwiązanie ćwiczenia nr 1. zawartego w sekcji „Sprawdź się".

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel inicjuje rozmowę wprowadzająca w temat lekcji. Sprawdza również przygotowanie uczniów do zajęć.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem**. Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj". Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki.
2. **Praca z multimedium**. Uczniowie pracują w parach. Zapoznają się z multimedium w sekcji „Mapa myśli". Następnie analizują treść zadania: 1., dyskutują i zapisują wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Utrwalanie wiedzy i umiejętności.** Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się". Dzieli klasę na 4-osobowe grupy. Uczniowie rozwiązują następujące zadania na czas: 2-9, od najłatwiejszych do najtrudniejszych. Grupa, która poprawnie rozwiąże zadania jako pierwsza, wygrywa, a nauczyciel może nagrodzić uczniów ocenami za aktywność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli? Na koniec prosi chętnego ucznia o podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wykonaj jedno z wybranych poleceń.
   1. Na podstawie przeanalizowanych fragmentów *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego oraz odwołań do całości tego utworu rozważ, czy sen służy oderwaniu od rzeczywistości, czy jest tylko jej specyficzną formą.
   2. Wzorując się na e-materiale dotyczącym snu Rodiona Raskolnikowa, przeanalizuj sny Arkadego Swidrygajłowa (innego bohatera powieści Fiodora Dostojewskiego).
   3. Zredaguj argument uzasadniający, że twoja praca związana z analizą snu Rodiona Raskolnikowa przyniosła odpowiedź na jedno z pytań, postawionych na początku lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Cezary Marcinkiewicz, *„Przeklęte problemy" F. Dostojewskiego i jego wizja XXI wieku: na podstawie „Zbrodni i kary"*, „Prace Naukowe. Pedagogika" 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedium z sekcji „Mapa myśli", aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.